

**Mihai-Bogdan Atanasiu • Anca-Diana Bibiri •
Emanuel Grosu • Alina Moroşanu •
Constantin Răchită**
(Editors)

CULTURAL DYNAMICS OF VALUES

EDITURA UNIVERSITĂŢII „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAŞI

2024

The book of proceedings of the conference
Interdisciplinary Perspectives in Humanities and Social Sciences
9th Edition: Rethinking Values in Interdisciplinary Research (27-28 October 2023)
Institute of Interdisciplinary Research
Department of Social Sciences and Humanities
"Alexandru Ioan Cuza" University of Iasi

Scientific Reviewers:

Prof. Adina Dornean, PhD habil.

Senior Researcher Marius Chelcu, PhD habil.

Language revision of texts in English:

Senior Researcher Anca-Diana Bibiri, PhD

Book editor:

Emanuel Grosu

Marius-Nicușor Grigore

Coverage: Manuela Oboroceanu

ISBN: 978-606-714-906-7

DOI: 10.47743/phss-2024

The authors are entirely responsible for the scientific contents of the texts herein published as well as for the fair use of the copyrighted works.

© Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

700539 – Iași, Str. Munteni nr. 34, tel. (0232) 314947; editura@uaic.ro

www.editura.uaic.ro

Mihai-Bogdan Atanasiu is a senior researcher, director of the Department of Social Sciences and Humanities, Institute of Interdisciplinary Research, “Alexandru Ioan Cuza” University of Iași. He has a PhD in History, awarded in 2012 at the same university. His research activity focuses on the political, social and cultural history of Moldavia in the seventeenth and eighteenth centuries. Most of his scholarly contributions have focused on social history, genealogy, prosopography, history of the Church, history of mentalities, as well as on editing documentary sources.

Anca-Diana Bibiri is a senior researcher at the Department of Social Sciences and Humanities, Institute of Interdisciplinary Research, “Alexandru Ioan Cuza” University of Iași. She has a PhD in Philology, and a postdoctoral fellowship in linguistics from the same University, and her main areas of research are: prosody, phonetics and dialectology, computational linguistics, natural language processing, lexicography, and sociolinguistics. Co-editor of the PHSS Proceedings (2014-2019).

Emanuel Grosu is a senior researcher at the Department of Social Sciences and Humanities, Institute of Interdisciplinary Research, “Alexandru Ioan Cuza” University of Iași. He has a PhD in Philology. He published studies, exegesis and translations from medieval Latin authors (Paulus Diaconus, Dungalus Reclusus, Anselm of Canterbury, Marcus of Regensburg, Marco Polo), the diachronic evolution of central literary themes and motifs of medieval Latin culture constituting the main research direction. Co-editor of the PHSS Proceedings (2014-2019).

Alina Moroșanu is a senior researcher at the Department of Social Sciences and Humanities, Institute of Interdisciplinary Research, “Alexandru Ioan Cuza” University of Iași. She has a PhD in in Cybernetics and Economic Statistics, awarded in 2011 at the same university. Her research interest include: questionnaires development, healthcare management analytics, project management, statistical analysis, statistical software (R, SPSS), surveys, human resources analytics.

Constantin Răchită is a research assistant in the Department of Social Sciences and Humanities, Institute of Interdisciplinary Research, “Alexandru Ioan Cuza” University of Iași. He has a PhD in Philology. His primary research focuses on the translation and interpretation of ancient texts in Old Greek and Latin. Throughout his career, he has participated in various translation and editing projects. Currently, his research interests encompass interdisciplinary approaches to biblical and patristic texts, exploring issues related to translation, transmission, and their influence on contemporary society.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Cultural Dynamics of Values / Mihai-Bogdan Atanasiu, Anca-Diana

Bibiri, Emanuel Grosu, - Iași : Editura Universității “Al. I. Cuza”, 2024

Conține bibliografie

ISBN 978-606-714-906-7

I. Atanasiu, Mihai-Bogdan

II. Bibiri, Anca-Diana

III. Grosu, Emanuel

Contents

Foreword (<i>Anca-Diana Bibiri</i>)	9

Plenary Conference

Human Enhancement: tehnologie versus teologie. Repere pentru o evaluare interdisciplinară a valorilor și posibilităților de devenire a umanului prin cunoaștere [Human Enhancement: Technology versus Theology. Landmarks for the Interdisciplinarity Evaluation of Human Values a Potential of Becoming Through Knowledge]

Pr. Andrei-Răzvan Ionescu	21

Philology

The Use of Artificial Intelligence (AI) in Linguistics. Case Study: Analysis of Linguistic Phenomena in the Novel *Ion* by Liviu Rebreanu

Cristina Bleorțu	35

Traducerea automată a literaturii. O himeră încă vie? [Automatic Translation of Literature: A Still Living Chimera?]

Alexandra Ilie	51

Kitsch. The Control and Faking of Aesthetic Value

Daniela Petroșel	77

Valori perene în predarea romanisticii în spațiul universitar românesc [Perennial Values in Teaching Romance Studies in Romanian Universities]

Mihaela Secieru	93

Authentic vs. Pseudo Values

Paula-Andreea Onofrei	111

Medical Humanities Approached Through a Feminist Lens

Laura Ioana Leon	127

Explorări teoretice și suprapuneri terminologice. Romanul, obiect de reflecție și prim suport al teoriei genurilor [Theoretical Explorations and Terminological Overlaps. The Novel, as Object of Reflection and the First Support of the Genre Theory]

Alexandra Olteanu	141

Spectrele filiațiilor literare. Portrete ale generațiilor – Mircea Ivănescu și Radu Vancu [The Specters of Literary Filiations. Portraits of Generations – Mircea Ivănescu and Radu Vancu]	
Teodora Iurusiuc	165
Memoria comunismului în <i>Jurnalul unui jurnalist fără jurnal de Ion D. Sîrbu</i> [The Memory of Communism in Ion D. Sîrbu's <i>Journal of a Journalist without a Journal</i>]	
Oana-Elena Nechita	181
Language in the Church: Orthodox Religious Terminology in Polish and the Role of Translations in Establishing Lexical Norms	
Irina-Marinela Deftu	201
History & Theology	
<i>Non naturalibus desideriiis, sed censibus aestimentur.</i> Piața romană de legume și fructe [<i>Non naturalibus desideriiis, sed censibus aestimentur.</i> The Roman Vegetable and Fruit Market]	
Iulia Dumitrache	219
Un posibil clivaj între teoria asupra stilului și aplicarea acesteia în cazul Fericitului Augustin? Pluralitatea de stiluri în operele acestuia [A Possible Split Between the Theory of Style and Its Application in the Case of Augustine? The Plurality of Styles in Augustine's Works]	
Pr. Liviu Petcu	249
Conflicting Values during the French Wars of Religion (1562-1598): Loyalty to the King and Loyalty to God	
Andrei Constantin Sălăvăstru	261
Polemici teologice în <i>Praefatio paraenetica</i> a lui John Pearson (1613-1686) [Theological Polemics in <i>Praefatio paraenetica</i> by John Pearson (1613-1686)]	
Constantin Răchită	281
Moartea – o preocupare a vieții cotidiene în Iași veacului al XVIII-lea [Death – a Preoccupation of Everyday Life in the 18 th Century Iași]	
Mihai-Bogdan Atanasiu	301

Economics

The Use of Information and Communication Technologies in Business as a Value-Creating Tool: Analysis on the Case of SMEs in Romania Valentina Diana Rusu & Angela Roman	317
Evaluation of Hospital Financing in Romania: A Comparative Analysis pre- and post-Pandemic COVID-19 Mihai-Vasile Pruteanu & Alina Moroşanu	337
Green Jobs, Green Skills and Green Human Resource Management. An Analysis of Current Trends Silvia-Maria Carp & Ana-Maria Bercu	367
Is Security a Timeless Value? An Insight from International Relations Andreea-Cosmina Foca & Oana-Maria Cozma	381

Memoria comunismului în *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal* de Ion D. Sîrbu

OANA-ELENA NECHITA*

Abstract: *The present work aims to capture the memory of communism in Ion D. Sîrbu's Journal of a journalist without a journal, which played a crucial role in maintaining cultural continuity during the communist period by keeping alive the connection with interwar literary traditions and universal cultural values. The experience of communism left a profound mark on Romanian literature, influencing both the themes addressed and the stylistic and narrative strategies employed by writers.*

The establishment of the communist regime in Romania had a decisive impact on cultural and intellectual life, and literature, as a form of artistic and social expression, faced significant ideological pressures. Writers were compelled to struggle between the propagandistic demands of the regime and the desire to preserve their artistic integrity. In this context, memory – both individual and collective – became an essential tool for preserving identity and fostering cultural resistance.

Journal of a journalist without a journal illustrates the oppressive reality of the regime, using memory as a tool to reconstruct a lost world. Sîrbu's prison experience becomes a lieu de mémoire, a symbolic space in which the collective trauma of the Romanian intellectuals under communism is condensed.

Keywords: *memory of communism; prison; Ion D. Sîrbu; collective memory; lieux de mémoire; journal.*

Memoria comunismului, cu toate implicațiile sale – represiune, cenzură, adaptare și rezistență –, a devenit un element central în opera multor membri ai Cercului Literar de la Sibiu. Regimul comunist își legitimează

* Drd., Facultatea de Litere, Universitatea "Alexandru Ioan Cuza" din Iași, Romania; oana_i17@yahoo.com.

acțiunile, invocând concepte precum *Revoluția, progresul istoric și viitorul*, având ca scop declarat crearea „omului nou”. O perspectivă lucidă asupra acestui „om nou” o oferă Sîrbu în jurnalul său: „Cuvântul *nou* trebuie apărat și mântuit de ghilimelele ridicolului. A fost compromis, este și azi folosit abuziv și demagogic. *Un om nou* a fost visul lui Buddha, Hristos, Mahomed, al lui Luther, Rousseau, Danton, al lui Lenin, Stalin, Leonte Răutu, al lui Gorbaciov, Jivkov, Ceaușescu etc... Din păcate, acest om nu poate să mai apară azi, fiindcă, într-o lume în care toate păcatele vechi sunt deosebit de active și de prezente, nu se poate naște un om care să fie bun, blând, harnic, priceput, supus, tăcut, ascet, entuziast”¹. Cu toate acestea, se observă o discrepanță semnificativă între această entitate idealizată, prezentă în documentele oficiale ale partidului, și realitatea concretă a individului imperfect.

În studiul de față ne propunem să surprindem modul în care Ion D. Sîrbu reconstituie experiența comunismului prin intermediul memoriei, relația dintre memoria individuală și memoria colectivă în reprezentarea comunismului, impactul exilului interior asupra percepției autorului în ceea ce privește regimul, precum și imaginea sistemului de control.

Criza culturală din Europa de Est este, de fapt, o criză a identității și, în contrast cu Occidentul, unde individul are libertatea de a-și alege și reevalua propriile tipare relaționale, în Est, formarea identității devine o problemă de natură politică. Sub controlul constant al unui regim autoritar, procesul de construcție identitară este perturbat, rezultând în identități colective fragmentate, traumatizate și contradictorii². Astfel, literatura în perioada socialistă are marele merit de a continua și de a propune o cultură a eului.

Așa cum s-a observat, în domeniul cultural, regimul comunist a implementat un sistem complex de control și cenzură, care a afectat profund creația literară. Vorbim în acest sens despre o formă de instituționalizare a cenzurii, prin înființarea Direcției Generale a Presei și Tipăriturilor în 1949, care avea rolul de a controla toate publicațiile, punând bazele unui sistem

¹ Ion D. Sîrbu, *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*, vol. II, ediție de Elisabeta Sîrbu, Postfață de Daniel Cristea-Enache, Editura Institutului Cultural Român, București, 2005, p. 234.

² Sanda Cordoș, *Literatura între revoluție și reacțiune – Problema crizei în literatura română și rusă a secolului XX*, Biblioteca Apostrof, Cluj-Napoca, 1999, p. 151.

de „referenți” în edituri, responsabili cu verificarea conținutului ideologic al manuscriselor. Impunerea realismului socialist s-a realizat prin adoptarea oficială a acestei doctrine ca unică metodă de creație acceptată, dar și prin promovarea unei literaturi „angajate”, care să reflecte lupta de clasă și construirea socialismului. Totodată, noua putere a urmărit rescrierea istoriei literare prin reevaluarea canoanelor în funcție de criteriile ideologice ale noului regim și marginalizarea sau interzicerea autorilor considerați „reacționari” sau „decadenți”.

Astfel, scriitorii români, inclusiv membrii Cercului Literar de la Sibiu, au fost nevoiți să se adapteze la noile realități politice și culturale. Strategiile de adaptare au variat considerabil, pornind de la simpla conformare și colaborare, culminând cu rezistența prin cultură, tăcere sau chiar exil. Unii autori au ales să se conformeze cerințelor regimului, scriind opere care glorificau realitățile socialiste, alții au încercat să mențină valorile estetice și integritatea artistică, folosind strategii subtile pentru a evita cenzura. Unii au ales să se retragă din viața publică, refuzând să publice sau limitându-se la traduceri și lucrări academice, pe când o parte dintre scriitori a ales calea exilului, continuând să scrie și să publice în străinătate.

Membrii Cercului Literar de la Sibiu nu au fost ocoliți de acest val de schimbări, ci, dimpotrivă, au fost afectați în mod particular de instaurarea regimului comunist. Ștefan Aug. Doinaș a fost arestat în 1957, Ion Negoșescu a fost arestat de mai multe ori, Ion D. Sîrbu a petrecut șapte ani în închisoare, iar Nicolae Balotă a fost și el arestat, petrecând opt ani în închisoare și impunându-i-se domiciliu forțat. Aceste experiențe traumatice au marcat profund creația membrilor Cercului, influențând temele, stilul și viziunea lor artistică.

La jumătatea secolului trecut, regimul socialist din România părea să se fi consolidat. Opoziția era eliminată, iar structurile de control ale regimului erau bine stabilite. Procesul de colectivizare, deși traumatic pentru populație, eliminase teoretic proprietatea privată asupra mijloacelor de producție. Partidul Muncitoresc Român (PMR) a inițiat un proces de industrializare rapidă, mai mult din motive ideologice decât economice, iar acest lucru a dus la formarea unei populații relativ omogene, în mare parte sărăcită, constând în țărani mutați la oraș, navetiști, țărani colectivști și intelectuali cu pregătire precară.

Evenimentele de la Moscova au avut un impact semnificativ; astfel, după moartea lui Stalin în 1953, Nikita Hrușciiov a venit la putere în URSS și a inițiat un proces de „destalinizare”. Acest lucru a pus presiune pe liderii comuniști din țările-satelit, inclusiv România, să se adapteze la noua situație. Gheorghe Gheorghiu-Dej, liderul comunist al României la acea vreme, a fost inițial reticent la schimbări. Cu toate acestea, pentru a-și menține puterea, a început să facă unele ajustări formale, fără a modifica, însă, fundamental structura stalinistă a regimului.

Regimul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej a fost receptat de către societatea românească într-o manieră ostilă, fiind perceput străin de interesele naționale; astfel, pentru a se putea menține la putere, a fost instaurată represiunea și teroarea absolută. Putem vorbi în acest sens despre o domnie a absurdului, care a făcut numeroase victime, iar „întreaga țară s-a transformat într-o temniță, caracterizată însă prin întinsa rețea de solidaritate a locuitorilor acestei temnițe purtând titulatura de țară *eliberată*”³. Cei mai mulți dintre scriitori preferă să se îndepărteze sau să stea după gratii, în vreme ce alții proclamă realismul socialist și îi glorifică pe dușmani. În acest context, situația din spațiul românesc nu este foarte diferită față de aceea din restul țărilor europene: „În România de astăzi, ți se cere amenințător să fii patriot, adică să slujești, ca un sclav, partidul, ceea ce nu înseamnă decât că orice muncitor, orice țăran, orice intelectual, ca și orice trucidător pe tărâmul chimiei sau al literelor este obligat să proclame întunericul lumină și să denumească mizeria bunăstare”⁴.

În domeniul literaturii, de exemplu, s-au permis mici acțiuni de liberalizare, care să fie percepute ca un început de regenerare culturală. Această strategie a fost aplicată și în alte domenii, cu scopul de a crea iluzia unei deschideri, menținându-se în același timp controlul strict al partidului. În primii ani ai regimului comunist, poezia este transformată într-un instrument de propagandă, dominat de teme precum lupta de clasă, industrializarea și colectivizarea. Poeți precum Dan Deșliu, Mihai Beniuc sau A. Toma scriau versuri care glorificau partidul și realizările sale, așa cum Eugen Negrici surprinde în studiul său dedicat literaturii sub comunism. În această perioadă, „partidul se mulțumea cu un singur fel de

³ I. Negoitescu, *În cunoștință de cauză*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1990, p. 72.

⁴ *Ibidem*, p. 75.

literatură, cea propagandistică, și își dorea un singur tip de scriitor: *agitatorul*"⁵.

După cum am precizat anterior, la mijlocul anilor '50, se observă o schimbare graduală, în sensul în care poeții încep să reintroducă teme personale și să experimenteze forme mai complexe prin care încercau „să ocolească schemele prea evidente și didacticismul agresiv, să evite concesiile flagrante. Nemaibordând ostentativ ideologia partidului, și-au putut *salva* întrucâtva operele, făcându-le lizibile prin elementele realiste de tradiție interbelică la care puteau avea acces”⁶. Proza cunoaște, de asemenea, o evoluție: de la romanele schematice ale realismului socialist, care prezentau în mod idealizat transformările sociale și economice, se trece la opere care încep să exploreze complexitatea umană și să reintroducă tehnici narrative mai sofisticate. Exemplele notabile prezentate de Eugen Negrici sunt: Marin Preda, *Moromeții* (1955), Eugen Barbu, *Groapa* (1957) sau Petru Dumitriu, *Cronică de familie* (1957).

Deși se observă o anumită relaxare, autoritățile comuniste mențin un control strict asupra producției literare. Mecanismele de control includ cenzura și supravegherea activității editoriale. Instituția cenzurii rămâne activă, dar devine mai subtilă și nu impune teme și stiluri obligatorii, ci se concentrează pe eliminarea elementelor considerate subversive și pe „sugerarea” direcțiilor acceptabile. Statul deține monopolul asupra editurilor și publicațiilor, iar acest lucru permite autorităților să controleze ce anume se publică și în ce condiții.

Nicolae Ceaușescu a preluat conducerea Partidului Comunist Român după moartea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, în 1965. Inițial, acesta a continuat politica de distanțare față de Uniunea Sovietică începută de predecesorul său și a inițiat o perioadă de aparentă deschidere și liberalizare (1965-1971); în domeniul cultural și artistic s-a făcut simțită o anumită relaxare, fapt ce a permis o oarecare libertate de exprimare. Treptat, Ceaușescu a început să-și consolideze puterea, a introdus *Tezele din iulie* în 1971 și odată cu acestea începe un proces de re-dogmatizare a literaturii române, similar cu cel de după revoluția maghiară. Pentru intelectuali,

⁵ Eugen Negrici, *Literatura sub comunism. Proză*, ediția a II-a, Editura Fundației Pro, București, 2006, p. 35.

⁶ *Ibidem*, p. 31.

această schimbare neașteptată în politica culturală a partidului, tocmai când țara noastră încerca să se distanțeze de influența sovietică, a fost șocantă. Reacțiile au fost diverse: unii au înțeles imediat implicațiile, alții s-au prefăcut că înțeleg, iar majoritatea a evitat să recunoască realitatea regimului comunist și diferența dintre identitatea națională și libertatea reală.

Închisorile au jucat un rol central în sistemul represiv comunist, centre de detenție precum Pitești, Sighet, Aiud sau Gherla au devenit simboluri ale opresiunii. În aceste locuri, deținuții politici, fie că erau intelectuali, clerici sau țărani, erau supuși unor condiții inumane și adesea torturii.

Securitatea, cunoscută oficial ca Departamentul Securității Statului, a jucat un rol central în menținerea controlului regimului Ceaușescu asupra societății românești. Înființată în 1948, această instituție a evoluat sub conducerea lui Ceaușescu, devenind un instrument eficient de suprimare a oricărei forme de opoziție. Fiind structurată în mai multe direcții specializate, Securitatea dispunea de o rețea vastă de informatori, estimată la sute de mii de persoane, infiltrați în toate straturile societății. Printre metodele de operare se regăsesc supravegherea extinsă a populației prin interceptări telefonice, corespondență și microfoane ascunse, utilizarea intimidării, a șantajului și a altor forme de presiune psihologică, pentru a recruta informatori și a descuraja disidența, iar în cazuri extreme, se recurgea la violență fizică, tortură. O imagine clară asupra Securității este oferită de Clara Mareș: „Securitatea, instrument forte al regimului, rămâne pe poziții, fără a fi eradicată sau reformată, suferind o simplă camuflare a intențiilor, o mișcare de trecere spre subteran”⁷.

Regimul Ceaușescu a fost caracterizat printr-o intoleranță totală față de orice formă de opoziție politică organizată. Se practica înlăturarea sistematică a potențialilor rivali din interiorul Partidului Comunist, marginalizarea sau arestarea figurilor politice care exprimau opinii divergente. Disidența intelectuală era suprimată prin cenzură, interdicții de publicare și excludere din viața profesională. Sistemul educațional era puternic ideologizat, cu accent pe

⁷ Clara Mareș, *Zidul de sticlă – Ion D. Sîrbu în arhivele securității*, volum apărut cu sprijinul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, Prefață de Antonio Patraș, Editura Curtea Veche, București, 2011, p. 125.

cultul personalității lui Ceaușescu, iar artiștii și scriitorii erau constrânși să producă opere conforme cu linia partidului.

Frica generalizată a dus la erodarea încrederii interpersonale și la izolarea indivizilor, dând naștere unei culturi a conformismului și a autocenzurii. Cu toate acestea, în ciuda represiunii, s-au dezvoltat forme subtile de rezistență, precum umorul politic și rețelele informale de solidaritate.

În rândul scriitorilor începe să reapară „psihoza realismului socialist” despre care vorbește Eugen Negrici, astfel încât „temerile au fost întreținute de mișcările de cadre efectuate imediat de Ceaușescu pentru îmbunătățirea *compoziției de clasă* și de reluarea, de câteva ori, a asaltului ideologic în câteva noi plenare și întâlniri cu activul de partid, în 1974, tezele păreau a fi prins contur teoretic, iar *ideile* conducătorului a se fi instalat temeinic în conștiința scriitoricească și în mentalitatea publică”⁸.

Perioada de tranziție de la realismul socialist la o relativă liberalizare în literatura română (aproximativ 1955-1965) este marcată de complexitate și ambiguitate. Ea reflectă tensiunile dintre controlul ideologic al regimului comunist și aspirațiile de înnoire ale scriitorilor și cititorilor. Această perioadă a pus bazele pentru evoluțiile literare ulterioare, dar a lăsat și moșteniri problematice în termeni de practici literare și relații dintre scriitori și putere. Înțelegerea nuanțată a acestei perioade este esențială pentru o apreciere corectă a evoluției literaturii române în a doua jumătate a secolului XX.

Memoria colectivă este, așa cum a arătat Halbwachs în studiul său, strâns „legată de purtătorii ei și nu poate fi transmisă pur și simplu altora”⁹. Atunci când vorbim despre un grup social care se manifestă ca o colectivitate de amintiri, conservându-și trecutul, se pot aminti două aspecte: cel al specificității și cel al duratei. Grupul se dizolvă pentru a lăsa cale liberă unui alt grup în momentul în care se manifestă o schimbare importantă, iar acesta este conștient de modificarea suferită.

⁸ Eugen Negrici, *Literatura sub comunism*, ed. cit., p. 235.

⁹ Maurice Halbwachs, „Memoria colectivă și spațiul”, în *Memoria colectivă. Eseuri de ieri și de azi*, ediție critică concepută de Gerard Namer și pregătită în colaborare cu Marie Jaisson, traducere de Irinel Antoniu, Institutul European, 2007, p. 39.

În viziunea lui Maurice Halbwachs, memoria este un fapt colectiv care cuprinde și constă în memoria individuală a fiecărui membru al grupului, dar fără a fi confundată cu amintirile individuale. Memoria individuală și memoria colectivă, pe de altă parte, se bazează pe aceleași cadre sociale care fac posibilă construirea unei imagini a trecutului colectiv. Pierre Nora are în vedere o reinterpretare a noțiunii de „memorie colectivă” a lui Halbwachs, cel dintâi se referă la o reprezentare a unui trecut pierdut, care trebuie recuperat și activat. Potrivit lui Halbwachs, istoria acționează invers față de memoria colectivă: în timp ce aceasta din urmă privește doar asemănările și continuitatea, istoria are în vedere diferențele și rupturile. Istoria nu este sinonimă cu memoria, fiindcă nu putem vorbi despre o memorie universală, ci doar despre memorii colective, care pot fi asociate grupurilor.

Contextul social, circumstanțele vieții diferitelor grupuri și factorii geografici influențează profund conștiința individuală, inclusiv procesele de memorie. Societatea, în rolul său de creatoare de valori, furnizează membrilor săi instrumentele necesare pentru gândire și comunicare. Pentru ca memoria să funcționeze eficient în reconstrucția trecutului, sunt necesare anumite elemente sociocognitive care acționează ca filtre pentru amintiri. Maurice Halbwachs numește acești factori *cadre sociale ale memoriei*, care pot include timpul, spațiul sau limbajul. Pentru a evoca o amintire, este esențială o continuitate între cadrele trecutului și cele ale prezentului. Halbwachs susține că indivizii pot rememora doar dacă regăsesc în aceste *cadre* ale memoriei colective locul evenimentelor trecute care îi interesează. Bogăția unei amintiri depinde de intersecția acestor cadre, în timp ce uitarea sau distorsionarea amintirilor poate fi explicată prin schimbarea sau dispariția lor. Membrii societății își adaptează amintirile în concordanță cu evoluția memoriei colective. Astfel, ideea că trecutul se păstrează neatins în memoriile individuale trebuie abandonată.

Scrisă în perioada regimului comunist din România, opera „de sertar” a lui Sîrbu, de exemplu, este semnificativă pentru felul în care acest cadru social-politic influențează semnificativ nu doar memoria, ci și actul narării, autorul prezentând atât amintiri personale, cât și reflecții asupra societății românești; conform sociologului francez Maurice Halbwachs, amintirile individuale sunt modelate de experiența colectivă.

Pornind de la teoria lui Halbwachs privind *cadrele sociale*, semnificative în acest sens sunt mediul intelectual, regimul comunist sau

familia. Astfel, se regăsesc în amintirile lui Sîrbu detalii despre Cercul Literar de la Sibiu, relațiile cu alți scriitori (ceea ce poate avea un efect asupra modului în care își amintește și percepe evenimentele culturale), experiențele de cenzură și control excesiv (amintirile putând fi interpretate prin prisma represiunii și a rezistenței culturale). Nu doar acestea, ci și referințele la originile sale muncitorești și la familie (ca un cadru social relevant) sunt importante. Amintirile legate de familie și de Petrila nu sunt doar nostalgice, ci servesc ca punct de referință pentru evaluarea transformărilor sociale și personale: „Doamne, cât de săraci, de curați și de fericiți am fost noi, în casa proletară de pe ulița Zorilor, numărul 6 [...] Petrila nu era nici sat, nici oraș, nici comună: era *colonie*. Problemele ei sociale mi-au ținut loc de peisaj și folclor, mina a fost țarina [...], iar idealul socialist – naiv și romantic – al tatălui meu a constituit religia ce am respirat-o alături de rugăciunile catolice ale mamei mele”¹⁰.

Însemnările din *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*, care se realizează retrospectiv, ilustrează modul în care memoria este refăcută în funcție de contextul prezent, iar reflecțiile autorului sunt influențate de schimbările sociale și politice. Dacă interpretăm memoria ca fiind un act de rezistență, însemnările din *Jurnal* devin o modalitate de păstrare a memoriei colective, dat fiind contextul de încercare de eliminare a istoriei. Identificarea fiului de miner cu diverse grupuri, printre care amintim scriitorii, intelectualii sau disidenții, influențează modul în care amintirile acestuia sunt organizate, iar afilierile menționate anterior pot deveni *cadre sociale* pentru structurarea narațiunii și a memoriei.

Poate unul dintre *cadrele sociale*, în ceea ce îl privește pe Sîrbu, care au avut una dintre cele mai puternice influențe este regimul comunist, iar cenzura, experiențele de marginalizare și supraveghere modelează narațiunea. De exemplu, omniprezența Securității ilustrează modul în care teama devine parte integrantă a procesului de rememorare. Memoria colectivă a intelectualilor români din perioada regimului comunist devine un filtru prin care experiențele personale sunt procesate și relatate. Referințele la figuri precum Lucian Blaga nu sunt simple amintiri personale, ci reflectă o memorie colectivă a rezistenței culturale în fața opresiunii.

¹⁰ Ion D. Sîrbu, *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*, vol. II, ed. cit., p. 236.

În *Jurnal*, limbajul merită o atenție aparte din perspectiva teoriei lui Halbwachs. Sîrbu folosește limba nu doar ca mijloc de expresie, ci și ca instrument de codificare a memoriei într-un context de cenzură. Jocurile de cuvinte, aluziile și metaforele devin, astfel, un *cadru social* specific pentru memoria intelectualilor din acea perioadă. „Codul” lingvistic utilizat de autor în operele sale este mai mult decît un mijloc prin care poate să evite cenzura, devenind treptat un mecanism prin care se transmite memoria colectivă în acest cadru ostil în care se află. Limba în sine poate fi considerată un *cadru social* prin care fiul de miner rezistă în fața eforturilor regimului de a deține un control asupra narațiunii istorice.

Așa cum au demonstrat teoreticienii și sociologii de-a lungul timpului, memoria colectivă nu este doar o simplă însumare a amintirilor individuale, ci rezultatul unui proces complex de interacțiune între diferite straturi ale societății. Astfel, memoria colectivă se formează prin îmbinarea amintirilor pe mai multe niveluri, precum cel personal sau social, aceste amintiri influențându-se reciproc și creînd o imagine comună a trecutului.

Noțiunea de *lieux de mémoire* este introdusă de Pierre Nora în anul 1978 în antologia de studii *Lieux de mémoire*. Autorul sublinia, în prefața primului volum din *Lieux de mémoire*, faptul că aceste locuri își au punctul de plecare într-un sentiment al pierderii, al dispariției, iar inventarul locurilor pe care îl face acesta se datorează dispariției memoriei naționale, noțiunea de memorie fiind asociată de către istorici cu cea de identitate națională. Între istorie, națiune și memorie există o relație de complementaritate, o simbioză, așa cum susține Nora. Semnificativă în acest sens poate fi mărturisirea lui Sîrbu: „nu mai am memorie – am doar câteva amintiri pe care le conserv cu grijă și la a căror înfrumusețare lucrez neobosit”¹¹.

Sintagma *lieu de mémoire* este privită ca fiind o metodă, un concept istoriografic, dar și „o unitate semnificativă, de ordin material sau ideal, din care voința oamenilor sau munca timpului a făcut un element simbolic al moștenirii memoriale a oricărei comunități”¹². Locurile memoriei sunt considerate rodul schimbărilor istoriografice, deoarece în câmpul de interes al istoricilor se acordă o atenție din ce în ce mai mare manierei în care

¹¹ Idem, *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*, vol. I, ediție îngrijită de Marius Ghica, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1991, p. 136.

¹² Pierre Nora, *Lieux de mémoire III. Les France*, Gallimard, Paris, 1992, p. 20.

faptele istorice sunt amintite colectiv și mai puțin faptelor istorice concrete. În ceea ce-l privește pe Pierre Nora, vorbim despre locuri care se află în strânsă legătură cu faptele amintite colectiv.

Pușcăria devine, pentru Ion D. Sîrbu, un loc al memoriei, dobândind semnificații simbolice, fiind asociată în permanență cu sentimentul de pierdere, dispariție, dezamăgire, marginalizare sau durere. În *Jurnalul* său, pușcăria apare frecvent în vise: „doar visele cu pușcăria și cele cu părinții mei le rețin uneori aproape în întregime. Judecând după cele 200 de vise în care, iar și iar, sunt arestat, bătut și trimis înapoi în lagăr sau celular, mă întreb dacă trauma cumplită a celor trei condamnări succesive, pe care le-am îndurat *in crescendo* (1 an, apoi 3 ani administrativi, apoi șapte ani de muncă silnică, urmați de domiciliul obligator, la mina Petrila și Craiova), nu au engramat în inconștientul meu un complex de frustrare și claustrofilie”¹³ sau „predomină copilăria, pușcăria, erosul, ca obsesii și traume: visul că iar sunt urmărit, arestat, condamnat, dus înapoi în...”¹⁴. Văzută de Sîrbu ca o „metaforă politică”, pușcăria este o imagine revelatoare a societății din perioada comunistă. În pușcăria lui liberă și independentă, după eliberare, scriitorul se simte aproape fericit, pentru că se poate plimba și poate primi pachet, însă pușcăria lui este pe viață: „rămân mai departe în pușcărie, îmi execut condamnarea pe viață”¹⁵.

Ion D. Sîrbu se dovedește a fi un „participant forțat la istorie, este despărțit de generația căreia îi aparține cronologic, prin rupturi consecutive: războiul, excluderea universitară, detenția, interzicerea literară”¹⁶ și se simte marginalizat, în urma succesiunii de „războaie pierdute”, așa cum însuși Sîrbu le numește. La baza acestei marginalizări se regăsește și faptul că valorile după care scriitorul se ghida devin interzise și, cu toate acestea, Sîrbu rămâne fidel propriilor idealuri și principii, nerenunțând la căutarea menirii sale, însă războaiele sunt pierdute pe rând, așa cum surprinde Clara Mareș: „războiul dintre aliați și fasciști, războiul dintre libertate și cenzură, războiul dintre democrație și totalitarism”¹⁷. De altfel, această poziție de *outsider*, prin care atrage atenția Sîrbu, poate avea la bază, așa cum

¹³ Ion D. Sîrbu, *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*, vol. II, ed. cit., p. 10.

¹⁴ *Ibidem*, p. 111.

¹⁵ *Ibidem*, p. 62.

¹⁶ Clara Mareș, *Zidul de sticlă – Ion D. Sîrbu în arhivele securității*, ed. cit., pp. 27-28.

¹⁷ *Ibidem*, p. 33.

ilustrează Antonio Patraș, originea proletară¹⁸, fiind totodată „victimă a represiunii staliniste, după șase ani de închisoare politică nu și-a diminuat combativitatea, grație căreia suntem astăzi beneficiarii unei valoroase literaturi *de sertar* semnate cu numele său. Ca nimeni altul, Sîrbu a făcut operă dintr-un mare eșec”¹⁹.

Antonio Patraș identifică o „luciditate tăioasă” în cazul lui Ion D. Sîrbu, sesizabilă din texte precum *Dreptul la critică*, *Reacționarii* sau *Note pe marginea actualității*, unde spiritul liber al scriitorului elogiază individualismul, într-o manieră deloc socialistă, folosindu-se de ironie, satiră, caricatură: „Ceea ce dă individului uman, în opoziția sa față de regimul politic în care trăiește, certificatul de independență... este posibilitatea de a se erija oricând în critic dezinteresat și liber al situației. Instinctul critic și tendința spre ironie sunt atât de strâns legate de sentimentul de libertate, încât orice regim care declară război acestei libertăți se găsește față în față cu cea mai puternică și consecventă armă a supușilor: spiritul critic sub toate formele lui”²⁰. Putem constata faptul că Sîrbu, așa cum surprinde Antonio Patraș în studiul dedicat scriitorului, este conștient de circumstanțele instaurării unui regim al terorii.

Atât experiența războiului, cât și cea a închisorii vor servi ca momente semnificative în existența marginalizatului scriitor, în contextul regimului comunist: „Pe front – ca și în perioada de detenție – Gary face cunoștință cu prostia triumfătoare și brutală, acolo, după multe bătăi umilitoare și nejustificate, află că ordinele unui general care nu știe să citească o hartă [...] trebuie ascultate fără ezitare”²¹.

Sîrbu însuși, raportându-se la poziția sa în cadrul grupării cerchiste, conștientizează succesiunea de „războaie” pe care le-a pierdut de-a lungul timpului, aspect pe care îl mărturisește într-o scrisoare către Negoiteșcu: „acesta a fost și rolul meu în Cerc, acela de a tot pleca la războaie și de a le

¹⁸ Antonio Patraș, *Ion D. Sîrbu – de veghe în noaptea totalitară*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2003, p. 21.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Ion D. Sîrbu, *Dreptul la critică*, pp. 107-109, apud Antonio Patraș, *Ion D. Sîrbu – de veghe în noaptea totalitară*, ed. cit., p. 27.

²¹ Antonio Patraș, *Ion D. Sîrbu – de veghe în noaptea totalitară*, ed. cit., p. 14.

tot pierde fără glorie, fără decorații, doar cu răni și păduchi”²². Cu toate că își asuma poziția de „victimă eternă”, așa cum subliniază Clara Mareș, Sîrbu nu se comportă ca atare și se focalizează pe realizările de ordin literar, social sau intelectual. Viața sa devine tot mai tulbure după ce este scos de la catedră, iar perioada 1950-1955, cu experiențele la diferite școli îl aduce pe Sîrbu tot mai aproape de „deformările pe care comunismul le operează la nivel educațional, cu lipsa de umanitate a unui regim pretins popular”²³. Astfel, toate inechitățile trăite și resimțite, la care se adaugă ședințele care parcă nu se mai terminau, sunt redată în *Șoarecele B și alte povestiri*.

Avându-l ca exemplu pe tatăl său, activist sindical, Ion D. Sîrbu se înrolează, în 1941, în Partidul Comunist aflat în ilegalitate, așa cum mărturisește și în *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*: „Ilegaliști în 1944, nu știu dacă eram o mie în toată țara. La Universitatea din Sibiu, știu sigur, eram șase comuniști printre studenți și doi sau trei asistenți. În Valea Jiului nu am cunoscut nici un comunist ilegalist”²⁴. După ce regimul comunist este, însă, instaurat, „activismul politic al acestei perioade de romantică ilegalitate era orientat în sprijinul clasei muncitoare din rândul căreia își revendica obârșia”²⁵. Înregistrat în Arhivele Militare, la o lună după ce mareșalul Ion Antonescu ordonă trecerea Prutului, Dezideriu primește ordin de concentrare, chiar dacă studenții ar fi fost scutiți. În realitate însă, această recrutare se datorează faptului că Sîrbu era printre singurii studenți care erau trimiși pe front, drept pedeapsă politică, așa cum mărturisește: „eu am petrecut pe front, în linia I, ca sergent (gradul de ofițer mi-a fost luat, deoarece eram considerat a fi un student bolșevic), în total 1001 de zile. Am fost rănit, am căzut prizonier, am evadat, am dezertat de două ori”²⁶.

²² Scrisoare către Ion Negoïtescu din 2 iulie 1982, în *Traversarea cortinei, corespondență cu Ion Negoïtescu, Virgil Nemoianu, Mariana Șora*, Editura de Vest, Timișoara, 1994, pp. 74-75.

²³ Clara Mareș, *Zidul de sticlă – Ion D. Sîrbu în arhivele securității*, ed. cit., p. 42.

²⁴ Ion D. Sîrbu, *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*, vol. II, ed. cit., p. 132.

²⁵ Nicolae Oprea, *Ion D. Sîrbu și timpul romanului*, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2015, p. 20.

²⁶ Ion D. Sîrbu, *Atlet al mizeriei – În loc de autobiografie – Ediție a publicisticii*, vol. I, îngrijită și cu postfață de Dumitru Velea, Editura Fundației Culturale „Ion D. Sîrbu”, Petroșani, 1994, p. 103-104.

Cu toate că, inițial, instaurarea noului regim ar fi părut că îi este prielnică lui Sîrbu, în perioada postbelică, acesta trăiește „drama dezicerii de comunism”²⁷. Așa cum relatează Nicolae Oprea, Sîrbu nu este de acord cu înscrierea lui Negoîtescu, Regman și Doinaș la comuniști, după cum reiese dintr-o scrisoare adresată lui Deliu Petroiu, din 23 noiembrie 1946. După căsătoria cu Maria Ardeleanu, echilibrul vieții cerchistului este tulburat odată cu mutarea la București și distrus după ce acesta este arestat, iar soția va divorța și se va recăsători cu unul dintre reprezentanții regimului comunist, Adrian Dumitru.

Potrivit anchetei pe care o realizează Clara Mareș, dosarul de urmărire al cerchistului depășește 1680 de pagini, organizate în șapte volume, cuprinzând perioada 1957-1989. Din 1957 se declanșează calvarul pentru Sîrbu, începând cu Ministerul de Interne, Jilava, Gherla, Salcia, Grindu și Periprava și, dat fiind faptul că nu este cooperant cu tortionarii, condițiile se înrăutățesc, semnificativă fiind mărturisirea din *Jurnal*: „După trei luni foaia a fost schimbată, au început șantajele. Care au fost *in crescendo* (și nu au încetat nici după ce am ieșit din închisoare, după șase ani de chinuri, bătăi, foamete, muncă, umiliri nesfârșite)”²⁸.

Ajuns la Jilava, la cea de-a doua condamnare, în celula nr. 19, unde îl întâlnește și pe Paul Goma, pedeapsa i se prelungeste cu încă doi ani, fiind acuzat de „atitudine dușmănoasă”. Vinovăția lui Sîrbu se amplifică în acest proces și apare și o nouă acuzație, fiind vorba despre calomniile la adresa conducătorilor partidului și statului, astfel încât scriitorul este perceput ca fiind un pericol pentru ceea ce înseamnă securitatea statului, calomniile pe care Clara Mareș nu reușește să le regăsească în dosarele din arhivele Securității.

Deși experiența din închisori a fost extrem de dureroasă, iar condițiile inumane, aceasta s-a dovedit a fi și vitală pentru Sîrbu, care vede pușcăria „o școală pentru cei cu rezerve de esență”²⁹. Fiind pline de oameni educați, închisorile, văzute ulterior de Sîrbu ca niște locuri inițiatice, au devenit o modalitate de transfer de cunoștințe, astfel încât, în condiții de foame, abuz sau boală, conferințele, discuțiile, cursurile îi ajutau pe deținuți

²⁷ Nicolae Oprea, *Ion D. Sîrbu și timpul romanului*, ed. cit., p. 34.

²⁸ Ion D. Sîrbu, *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*, vol. II, ed. cit., p. 262.

²⁹ Scrisoare către Ion Brad din 1963 în arhiva personală Ion D. Sîrbu, *apud* Clara Mareș, *Zidul de sticlă – Ion D. Sîrbu în arhivele securității*, ed. cit., p. 77.

să își mărească rezistența, să aibă mintea ocupată și să își antreneze în permanență memoria. Astfel, în urma experienței carcerale, Sîrbu va fi în permanență însoțit de frustrarea că regimul l-a privat de singura cale în care probabil ar fi putut excela: catedra. Așa cum surprinde Clara Mareș, „folosindu-și umorul, memoria și experiența de viață, Sîrbu a traversat iadul pușcăriilor cu fruntea sus și zâmbetul pe buze. Pentru Ion D. Sîrbu, detenția a creat și premisele perfecte pentru exercitarea vocației sale: profesoratul. În lipsa oricărui suport, Sîrbu reușea *performanța* de a transforma baraca de la Salcia în aulă universitară”³⁰. Scriitoarea folosește în acest sens descrierea pe care un supraviețuitor al lagărului de la Salcia, Florin Constantin Pavlovici, i-o conturează lui Sîrbu în *Tortura pe înțelesul tuturor*. Aici, autorul îi apreciază lui Sîrbu umorul, capacitatea de improvizație sau energia. Lui Sîrbu nu i se permite nicio posibilitate de exprimare publică din partea regimului, tocmai din teama reprezentanților puterii ca acesta să transmită lecții cu caracter subversiv despre rezistența în fața presiunilor, despre morală sau libertate, despre adevăr sau luciditate. În subteran, supraviețuirea nu este deloc ușoară, iar toată experiența lui Sîrbu aici denotă natura criminală a regimului.

Un aspect pozitiv al detenției, dacă îl putem numi așa, este legarea unor prietenii unice, pe care doar acele condiții inumane le-ar putea închea. Este vorba despre Sergiu Al. George sau Alexandru Paleologu. Astfel, în urma experienței carcerale, toți întâmpină probleme similare, începând cu prezența microfoanelor, continuând cu filările pe stradă, prezența informatorilor și culminând cu perchezițiile.

Primii ani în libertate, perioada cuprinsă între 1963 și 1969, sunt plini de încercări blocate de reînțoarcere la viața pe care a avut-o anterior, cariera didactică fiindu-i nepermisă scriitorului, astfel încât fiul de miner se va reînțoarce în Valea Jiului, ca o prelungire a pedepsei penitenciare: „întunericul celulei este înlocuit cu întunericul minei. Existența subterană se perpetuează fără nicio speranță de lumină”³¹. Sîrbu refuză în continuare ofertele de a colabora cu Securitatea, susținând că această propunere este pentru un „om normal”, nu pentru cineva cu voința distrusă. Astfel, se dovedește, așa cum susține Antonio Patraș, că în perioada de față, pentru

³⁰ *Ibidem*, p. 78.

³¹ *Ibidem*, p. 90.

societatea românească, această colaborare cu Securitatea este „o problemă existențială majoră, un mare coșmar, imagine modernă a Infernului”³².

Ultima dintre cele trei condamnări se dovedește a fi cea mai cumplită, când este condamnat la 7 ani de închisoare corecțională și 4 ani de interdicție corecțională cu suspendarea drepturilor, la care se adaugă și confiscarea averii (biblioteca și manuscrisele). Sîrbu nu colaborează cu anchetatorii, are o atitudine inflexibilă și, în 1959, ajunge la Gherla, acolo unde sunt cei mai mulți dintre deținuții anticomuniști: „sunt o fire încăpățânată și mândră, am refuzat orice contract cu Iuda sau Diavolul. Am pierdut 15 ani din viață, dar nu mi-am pierdut respectul față de mine însumi, față de cuvântul pe care îl scriu”³³. Una dintre principalele acuzații are în vedere comedia *Sovrom-Cărbune*, fiind vorba despre faptul că „fiul de miner înțelegea să ia poziție împotriva cotropirii staliniste a țării”³⁴. Piesă dactilografată de Maria Ardeleanu, *Sovrom-Cărbune*, care tratează greva minerilor din 1941, ar fi avut menirea de a ajunge peste hotare, cu ajutorul lui Raul Volcinschi. Sîrbu mărturisește că piesa este gândită ca fiind o replică pentru creația lui Mihail Davidoglu, *Minerii*, și își asumă vina pentru „afirmații greșite, exagerate despre situația muncitorilor mineri din țara noastră”³⁵. În căutarea „armei crimei”, Securitatea provoacă durere și umilință în ceea ce privește familia lui Sîrbu, aspect ce reiese dintr-o interceptare telefonică pe care o face cunoscută Clara Mareș: „pe tata l-a ținut Securitatea lipit de closet cu mâinile ridicate ca să caute cartea *Frunze care ard* în care acțiunea se petrecea în 1951 și au tăiat cu cuțitul strujacul, că aveau foi de porumb în strujac căci erau săraci și astea le-a tăiat ca să caute manuscrisul. Tata a fost un om foarte naiv și a murit în doi ani de supărare...”³⁶.

Sîrbu crede cu tărie în demnitatea umană, în principiile și idealurile care îl definesc, iar aceste aspecte și inflexibilitatea de care dă dovadă îi vor

³² Antonio Patraș, *Ion D. Sîrbu – de veghe în noaptea totalitară*, ed. cit., p. 134.

³³ Ion D. Sîrbu, *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*, vol. II, ed. cit., pp. 303-304.

³⁴ Cornel Regman, „Curajul civic și puterea de abnegație”, în *Caiete critice*, nr. 10-12, 1995, p. 74, *apud* Nicolae Oprea, *Ion D. Sîrbu și timpul romanului*, ed. cit., p. 50.

³⁵ ACNSAS, Fond Penal, dosar nr. 13496, vol. 1, ff. 20-21v, *apud* Clara Mareș, *Zidul de sticlă – Ion D. Sîrbu în arhivele securității*, ed. cit., p. 55.

³⁶ ACNSAS, Fond Informativ, dosar nr. 5265, vol. 1, f. 307, *apud* Clara Mareș, *Zidul de sticlă – Ion D. Sîrbu în arhivele securității*, ed. cit., p. 69.

pricinui numai durere: „bătăile, carcerile, privațiunile s-au ținut lanț de vreme ce Sîrbu refuza să mintă, să se lase umilit, să tolereze nedreptatea”³⁷. Societatea comunistă este cea care îl aduce pe Sîrbu de la cel mai tânăr conferențiar universitar, care era în 1947, la condiția umilă de cel mai bătrân miner, șaisprezece ani mai târziu, prin rupturile provocate în existența sa. Cu fiecare arestare, Securitatea comite câte o intervenție brutală, iar probele dureroase în acest sens sunt procesele-verbale de percheziții pe care le analizează Clara Mareș.

Realitatea cruntă a regimului comunist este resimțită din nou de către Sîrbu, ca miner, după ce regimul i-a furat nu doar cariera, ci și manuscrisele și tinerețea doar pentru simplul fapt că a scris clar și precis. După aproximativ un an, Sîrbu va fi numit șef de producție, așa cum era titlatura oficială, la Teatrul din Petroșani, iar în 1964 va fi transferat la Teatrul Național din Craiova, unde va ocupa funcția de secretar literar. Astfel, în ultima parte a vieții lui Ion D. Sîrbu, vreme de un sfert de veac, biografia lui este corelată cu orașul Craiova, Sîrbu însuși autodefinindu-se „un iobag cu dosar și diplome, acceptat în Isarlák pentru reabilitare și pocăință”³⁸. În pofida frustrărilor acumulate, această perioadă pare a fi una liniștită, dar și productivă pentru cerchist. Într-una dintre ședințele Cercului Literar de la Sibiu, Blaga îl numește pe Sîrbu „un atlet al mizeriei”: „Blaga, urmărind odiseele mele, într-o ședință a Cercului literar de la Sibiu, m-a onorat cu o definiție pe care eu, astăzi, am tot dreptul să o consider profetică. Mi-a spus așa: Gary (acesta era numele mic cu care mă alintau colegii și fetele generației mele), tu ești un atlet al mizeriei”³⁹.

Aici, în Craiova, Sîrbu va fi sub atenta supraveghere a Securității județene Dolj, iar între anii 1965-1967 sunt adunate informații care vor fi ulterior folosite împotriva scriitorului. Orașul nu are orizonturi, este definit de interdicții, urmărire, suspiciune și permanentă supraveghere, astfel încât Sîrbu se simte condamnat la izolare, fiind percepută ca una dintre cele mai grele pedepse: „dintre toate pușcăriile mele, Craiova mi se pare astăzi a fi cea mai cumplită și cea mai absurdă. Fiindcă e pe viață”⁴⁰. În Craiova,

³⁷ Clara Mareș, *Zidul de sticlă – Ion D. Sîrbu în arhivele securității*, ed. cit., p. 43.

³⁸ Ion D. Sîrbu, *Adio, Europa!*, vol. I, Prefață de Nicolae Oprea, Editura LiterNet, București, p. 52.

³⁹ Idem, *Atlet al mizeriei*, ed. cit., p. 39.

⁴⁰ Idem, *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*, vol. II, ed. cit., p. 137.

simțindu-se nu doar izolat, ci cu desăvârșire singur, Sîrbu practică „fuga de memorie și de societate”⁴¹.

Mai târziu, în 1975, Sîrbu conturează o schiță a societății de atunci și a propriei poziții: „deși oamenii nu mai sunt arestați, fiecare scriitor se află izolat, într-o condamnare fără drept de apel în țara noastră”⁴². Scriitorului nu doar că îi sunt ascultate toate discuțiile prin prezența microfoanelor, ci îi este lecturată și corespondența, unde acesta deplânge lipsa prietenilor, cu toate că mai erau câteva persoane apropiate ce vor intra și ele în atenția Securității, doar pentru faptul că se aflau în jurul lui Sîrbu.

Tot în această perioadă, în anul 1975, atrage atenția în cazul lui Sîrbu prezența mărturiilor despre închisori. Deși foștii deținuți politici semnau o declarație potrivit căreia nu vor împărtăși secretul locurilor și persoanelor din perioada detenției, cu fiecare ocazie pe care o au aceștia își deschid memoria, povestind. Astfel, toate afirmațiile pe care le face Sîrbu sunt folosite împotriva lui mai devreme sau mai târziu. Scriitorul este dispus să povestească oricui are intenția de a-l asculta tot ce a trăit în perioada detenției, fiind acuzat, ulterior, de injurii aduse la adresa statului. Paradoxal sau nu, Ion D. Sîrbu va resimți un regret în legătură cu perioada pușcăriei, în circumstanțele de solitudine și marginalizare, afirmând: „Adevărul e că cei mai frumoși ani ai vieții mele i-am trăit în pușcărie. Cei mai nobili prieteni, cea mai mare luciditate aveam acolo”⁴³. Odată cu dispariția grațiilor nu se poate vorbi implicit despre libertate, dat fiind faptul că paznicii erau doar înlocuiți cu unii noi. Se urmărea fiecare reacție, șoptă, se cultiva teama față de cel de lângă, minciunile erau la ordinea zilei, astfel încât „toate acestea făcuseră traiul infernal. Un asediu generalizat în care, zilnic, se punea problema ultimă: supraviețuirea”⁴⁴. În ceea ce-l privește pe Sîrbu, suferința și revolta sunt mai intense pe măsură ce descoperă că unii scriitori își construiesc cariera literară, cu permisiunea partidului, pe suferințele celor care au fost în detenție, în vreme ce scriitorii implicați în mod direct se confruntau cu marginalizarea și supravegherea la orice pas.

⁴¹ Antonio Patraș, *Ion D. Sîrbu – de veghe în noaptea totalitară*, ed. cit., p. 37.

⁴² ACNSAS, Fond Informativ, dosar nr. 5265, vol. 1, f. 311, apud Clara Mareș, *Zidul de sticlă – Ion D. Sîrbu în arhivele securității*, ed. cit., p. 156.

⁴³ ACNSAS, Fond Informativ, dosar nr. 5265, vol. 3, ff. 213-213v, apud Clara Mareș, *Zidul de sticlă – Ion D. Sîrbu în arhivele securității*, ed. cit., p. 177.

⁴⁴ Clara Mareș, *Zidul de sticlă – Ion D. Sîrbu în arhivele securității*, ed. cit., p. 178.

Concluzii

Ion D. Sîrbu a jucat un rol crucial în menținerea unei continuități culturale în perioada comunistă, păstrând vie legătura cu tradițiile literare interbelice și cu valorile culturale universale. Experiența comunismului a lăsat o amprentă profundă asupra literaturii române, influențând atât temele abordate, cât și strategiile stilistice și narrative utilizate de scriitor. Opera lui Ion D. Sîrbu oferă o perspectivă inedită asupra modului în care literatura poate funcționa ca un spațiu de păstrare și transmitere a memoriei colective în condiții de opresiune politică.

Instaurarea regimului comunist în România a avut un impact decisiv asupra vieții culturale și intelectuale, iar literatura, ca formă de expresie artistică și socială, s-a confruntat cu unele presiuni ideologice, scriitorii fiind nevoiți să se lupte cu cerințele propagandistice ale regimului și dorința de a-și păstra integritatea artistică. În acest context, memoria – atât cea individuală, cât și cea colectivă – a devenit un instrument esențial de păstrare a identității și de rezistență culturală.

Opera cercșistului ocupă un loc central, fiind reprezentativă pentru experiența intelectualului român sub comunism. *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal* ilustrează realitatea opresivă a regimului, folosind memoria ca instrument de reconstrucție a unei lumi pierdute. Experiența închisorii, descrisă de Sîrbu, devine un *lieu de mémoire*, un spațiu simbolic în care se condensează trauma colectivă a intelectualității române sub comunism.

Bibliografie

- Cordoș, Sanda, *Literatura între revoluție și reacțiune – Problema crizei în literatura română și rusă a secolului XX*, Biblioteca Apostrof, Cluj-Napoca, 1999.
- Halbwachs, Maurice, „Memoria colectivă și spațiul”, în *Memoria colectivă. Eseuri de ieri și de azi*, ediție critică concepută de Gerard Namer și pregătită în colaborare cu Marie Jaisson, traducere de Irinel Antoniu, Institutul European, Iași, 2007.
- Mareș, Clara, *Zidul de sticlă – Ion D. Sîrbu în arhivele securității*, volum apărut cu sprijinul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, Prefață de Antonio Patraș, Editura Curtea Veche, București, 2011.

- Negrici, Eugen, *Literatura sub comunism*, Proză, ediția a II-a, Editura Fundației Pro, București, 2006.
- Nora, Pierre, *Lieux de mémoire III. Les France*, Gallimard, Paris, 1992.
- Oprea, Nicolae, *Ion D. Sîrbu și timpul romanului*, ediția a II-a, revizuită, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2015.
- Patraș, Antonio, *Ion D. Sîrbu – de veghe în noaptea totalitară*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2003.
- Sîrbu, Ion D, *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*, vol. I, ediție îngrijită de Marius Ghica, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1991; vol. II, ediție de Elisabeta Sîrbu, Postfață de Daniel Cristea-Enache, Editura Institutului Cultural Român, București, 2005.
- Sîrbu, Ion D., *Atlet al mizeriei – În loc de autobiografie – Ediție a publicisticii*, vol. I, îngrijită și cu postfață de Dumitru Velea, Editura Fundației Culturale „Ion D. Sîrbu”, Petroșani, 1994.